

PRIZMA

Radjudramm

ta' Vic. Apap

MUZIKA TAL-FTUH

Toni: Kull darba li nitlaq minn Malta, ma nafx ghaliex, naqbad ajruplan sa Ruma, inqatta' millinqas ghaxart ijiem f'dik il-belt, imbagħad immur x'imkien iehor: daqqa post u daqqa iehor, imma dejjem lejn inhawi 'l fuq minn Ruma. Fl-1971 ma ghamiltx hekk. Ghaliex? Lanqas jien ma naf. Kont ili minn qabel il-gwerra ma mmur sa Napli. Din is-sena wahhaltha f'raşi li l-ewwel waqfa tieghi tkun hemm.

HOSS TA' AJRUPLAN ITIR, AQLEB GHAL ATMOSFERA
TA' AJRUPORT, IMBAGħAD GHAL KARROZZA QALB
TRAFFIKU IEHOR. ŻOMM GHAL FTIT U WAQQAF.

Din id-darba bħal speċi ridt nagħmel kollox mhux bħas-soltu. Meta nsiefer kont nagħzel lukandi tajba ghaliex jien ta'fehma li waqt safra m'ghandix ngħix aghar milli meta nkun qiegħed f'dari. Go Napli mhux talli għażilt lukanda tajba, imma bqajt sejjer f'wahda de luxe. Għalfejn għamilt hekk? Tistaqsinix għax ma nafx. Jista' jkun li kien ġenn dan tieghi; jien ma tantx niflah in-nefqa ta' lukanda de luxe. U fejn dari s-safra kienet tista' titwal xahrejn, f'din il-lukanda kien sa jkolli noqgħod ftit ġimghat biss. Imbagħad issib min ighid li minieħ stramb. Did-darba kont stramb żgur. Madankollu ma nibki xejn il-flus li nfaqt ghaliex iltqajt ma' nies ta' diversi pajjiżi — u grajjiet differenti għal kollox minn dawk tas-safriet l-oħra tieghi ta' qabel. Qiegħed inġib quddiem għajnejja d-dehra mqanqla ta' ġol-lukanda.

Horatio: Emma, ma nistgħux nibqgħu sejrjn hekk. Jew jien jew il-palk.

Emma: Ghaliex, Horatio, trid iċċaħħadni minn haġa li lili toghġobni ferm?

Horatio: Aghzel: jew jien jew il-palk, għidtlek. Ma nistax narak fiħ-xena ma' raġel iehor. Inhossni ninfena bil-ghira.

Emma: M'ghandekx ghalfejn. Taf li ghalik tlaqt kollox. Ma jmis-sekx tifridni mill-palk ukoll.

Horatio: Jekk thobni tassew m'ghandekx issibha bi kbira li taghmel dan is-sagrificċju.

Emma: Mhux digà ghamilt sagrificċji kbar ghalik? Ma t'aqtx mid-dar minhabba fik?

Horatio: Jien irridek tieghi biss.

Emma: M'jien ta' hadd hlief tieghek. Tafu biżżejjed dan. Taf li nhobb niżfen hafna u sadattant hlief mieghek ma niżfinx.

Horatio: Xi darba ghidtlek li ma rridx niżfen?

Emma: Horatio, meta niżfen mieghek inkun qieghda nbati.

Horatio: Qieghda tara, Emma? Tkun qieghda tbati ghaliex mohhok biex tiżfen ma' haddiehor.

Emma: Kemm inti iblah! Inbati ghaliex inti ma tafx tiżfen.

Horatio: Jien kollox naf naghmel. Minn ghalik li ma nafx niżfen: imma din tieghek skuża.

Emma: Skuża jew mhix, safrattant mieghek biss niżfen.

Horatio: Ghaliex jien ma nhallikx tmur iddur ma' haddiehor.

Emma: Insomma, jekk nibqghu sejrjn hekk, ma nafx inkomplux flimkien.

Horatio: (imbeżża') X'inhu? Ma nkomplux? Me'a trid iggenninni?

Emma: Lili ma toghgobnix il-hajja ta' lsira.

Horatio: Ilsir sirt jien tieghek.

Emma: Eh, int ilsir? Fiex qieghda nindahallek jien?

Horatio: (imfixkcl) Eh? Fiex? Bhalis-a ma nistax niftakar fiex. Sa ngiblek whisky.

Emma: Dal-hin ma nhobbx nixrob. Jaghmilli hażin ghal grizmejjja. Il-lejla taf li mistednin ballu ghand il-Kontessa Walewska. Tal-bitni nkanta.

Horatio: Jien miniex ġej.

Emma: M'intix ġej?

Horatio: U lanqas sa tmur int. Fhimtni?

Emma: Ih, x'kull wahda! Jidhirli li kont ferhan hafna li stednitna. Dan kif darlek f'daqqa wahda?

Horatio: Hekk, ghalxejn. M'a'niex sa mmorru.

Emma: Ghalxejn kif? Xi haġa nqalghet żgur biex darlek f'daqqa wahda. Ghidli, ghaliex?

Horatio: M'ghandix qalb immur.

Emma: Ma nemmekx. Anzi semmejt li krejt libs-a ta' Ammiral.

Horatio: Iva, naf. Imma billi ndunajt li sa jintlibsu l-maskri raġa' bdieli, Lili l-ballijiet tal-karnival ma tantx jinżluli.

Emma: Din skuża tieghek. Hemm xi raġuni ohra li ma tridx tghidli biha, Horatio, kellimni ċar.

Horatio: Tridni nkun ċar, hux?

Emma: X'hemm isbah minn hekk!

Horatio: Qed nghir ghalik, Emma.

Emma: Sa terġa' tibda fuq l-ghira. Mhux flimkien sa nkunu?

Horatio: Imma sa jkun hemm hafna nies.

Emma: B'daqsnekk?

Horatio: Fil-folla nistghu nintilfu... jew int tintilef apposta biex tiskartani u tmur tiżfen ma' haddiehor.

Emma: X'kull hsieb jiġi f'rasek.

Horatio: Smajt li minn Pariġi wasal Napoleon għall-ballu tal-kontessa.

Emma: Napoleon habib tal-qaib ta' Marie, Kienu ltaqghu żmien ilu fil-Polonja.

Horatio: Dak il-Franċiż għandu habta kif jisraq il-qlub tan-nisa.

Emma: Trid tghid li jien sabiha u jipprova jisraqli qalbi?

Horatio: Taf li inti sabiha.

Emma: Isma', li Napoleon sa jkun il-ballu ili li smaajt. Qalithuli l-kontessa.

Horatio: Għalhekk dan l-entuzjażmu tieghek biex ma nonqsux?

Emma: U biex tkun taf, qaluli wkoll x'kostum sa jilbes.

Horatio: Qed tara kemm diġà interessajt ruhek fih?

Emma: Nghidlek, Horatio?

Horatio: Ma rridx naf!

Emma: Imma sa nghidlek l-istess: sa jilbes ta' kapural. M'għandekx għalfejn titbażża'! Int sa tkun liebes ahjar minnu.

Horatio: Jien sa mmur sal-bar. Inti ġejja mieghi?

Emma: X'sa noqghod naghmel wahdi hawn?

Horatio: Ejja mmorru.

Toni: Kemm hi kerha l-ghira, imma xi kultant ma tistax tonqos; l-aktar jekk wiehed ikol'u għalfejn jitbeżża' li jitlef dak li ma jkunx għadu tiegħu fis-sod. Tistaghġeb kemm bniedem jista' jisma' praspas, saħansitra f'lukanda de luxe bhal dik li kont mort fiha jien. Imma, aktar tard, kelli nkun naf għala kien hemm daqshekk pika bejn Horatio u Napoleon. Il-biċċa kienet min-habba fit-tigrijiet tal-qluġh waqt il-Logħob Olimpiku tas-sena ta' qabel li saru qrib Aboukir fl-Eġittu. F'dik it-tigrija Horatio rebah il-Midalja tad-Deheb, waqt li Napoleon inkalja ma' skoll, gherqitlu d-dgħajsa u għal ftit ma ghereq magħha hu wkoll.

JINSTAMA' GHAJAT TA' FOLLA MILL-BOGHOD

Qed nisma' ghajat fit-triq. Nista' nahseb ghaliex. Il-lum f'Napli hawn tahwid kbir bejn il-haddiema u min ihaddem. Il-haddiema waqfu mix-xoghol ghaliex iridu pagi oghla u sghat ta' xoghol inqas. Fit-tahditiet li kellhom ma waslux ghal ftehim, u ghal-hekk ma jafux kemm sa jdumu b'idhom fuq żaqqhom. "B'idhom fuq żaqqhom" il-kelma gġibha hekk, ghax l-ahhar li rajthom kienu b'idejhom merfughin 'il fuq imghaqqda ponnijiet. Halli mmur nara x'qed isir.

ZID L-GHAJAT TAL-FOLLA LI ISSA HI FIL-QRIB

Haddiem: (mill-folla) Isimghu, shabi, (L-GHAJAT JONQOS) Ikollhom jisimghu. Ahna qeghdin naghtu hilitna u saħħitna fix-xoghol, Minn fuqna qieghed jistaghna dejjem iżjed is-sur Giulio biex ikollu aktar xi jberbaq ma'... Ta' intom ma' min, m'ghandix għalfejn noqghod insemmi ismijiet.

JCGHLA L-GHAJAT

Toni: Ghal min qed ighid?

Raġel: Ghal sid il-fabbrika.

Toni: Ridt ngħid:... ma' min iberbaq il-flus.

Raġel: Me'a m'intix tghix f'dinja? Ma tafx f'liema lussu jżommha lil Kleo?

Toni: Martu?

Raġel: Hallini nisma', trid?

Haddiem: (lill-folla) Biżżejjed. (GHAJJAT JONQOS) Ghalina jista' jagħmel li jrid bi flusu. Ma nindaħlulux. Kulhadd jaf li huwa bniedem ta' l-affarijiet tiegħu. (TIFSIR U GHAJAT TA' TMAQ-DIR). Huwa bniedem sewwa u tajjeb. (AKTAR TISFIR). Imma allura għandu jagħtina li haqqna biex inkunu nistgħu ngħixu ta' nies ukoll. Ahna medhjin bil-familji tagħna biss u nahsbu f'darna biss. (ĊAPCIP). Irridu u għandna kull jedd li niġu stmati ta' nies u mhux ta' bhejjem bla raġuni. Issa nibqgħu sejrin, kif ftehimna, halli naraw fiex waslu t-tahditiet.

L-GHAJAT JIBDA JITBIEGHED SAKEMM JINTEMM

Toni: Issa m'għandekx x'tisma' iżjed. Tista' tkellimni.

Raġel: M'ghandix hin. Ma smajtux ighidilna biex immorru lejn is-sede? Ciao.

- Toni:** Bqajt ma qtajthiex il-kurżità. Imxejt bil-lajma lejn il-bar u qgħadt hemmhekk b'kafe' express quddiemi.
- Emma:** (b'lehen ftit għoli) Kleo!
- Kleo:** (riesqa) Emminni, għandi qalbi ttaqtaq minhabba f'Giulio.
- Emma:** Għadhom kemm għaddew minn hawn hafna haddiema. Wiehed minnhom deher imbaqbaq sew għal Giulio.
- Kleo:** Sar għandhom arja wisq. Iridu dejjem iż-żidiet fil-pagi u, minn fuq, iridu jahdmu inqas. Kif jista' jkun?
- Emma:** Ma nahsibx li Giulio sejjer hażin.
- Kleo:** Mela min ihaddem flusu jkun qed jagħmel hekk biex imur hażin? Kieku jagħlaq il-fabbrika u jibgħat lil kulhadd 'il barra. Jekk irid, Giulio jista' jagħmel hekk, imma hu jgħib quddiem għajnejh kemm qegħdin ighixu familji bis-sahha tiegħu.
- Emma:** Miskin, Giulio. Jahseb fil-familji ta' l-ohrajn bħallikieku tiegħu.
- Kleo:** Emma, halli nitkellmu fuq affarijiet aktar allegri, il-lejla niltaqghu għand il-Kontessa Walewska, eh?
- Emma:** Min jaf!
- Kleo:** Kif? M'intomx gėjjin? Jien għadni hierġa minghand il-parrukier biex għamilt xagħri stil Egizzjan. Sa nilbes ta' Regina Egizzjana.
- Emma:** Tkun tixraqlek hafna. U Giulio?
- Kleo:** Naraw ikollux hin jiġi minhabba f'dan it-tahwid li nqala'. Imhajjar jilbes ta' Imperatur Ruman.
- Emma:** Ikun fikom koppja helwa: hu ta' Imperatur, u int ta' Regina.
- Kleo:** Għaliex għidtili li għandkom mnejn ma tiġux? Horatio hawnhekk għadu.
- Emma:** U kieku jsiefer sa jhallini warajh? Ma tafux lil dak? Qalli li meta jmur lura Londra se jehodni miegħu u jagħmilli festi kbar hemmhekk.
- Kleo:** Kemm nixtieqni gėjja miegħek.
- Emma:** Hawnhekk ma jonqsok xejn.
- Kleo:** Mid-dehra hekk nidher, imma Giulio mehud wisq bix-xogħol tiegħu. Xi drabi kemm kemm ikollu hin joġġhod daqsxejn miegħi.
- Toni:** It-tahdita bejn iż-żewġ nisa min jaf kemm għibdet fit-tul, imma jiena kemm stajt indum hemmhekk bil-kafe' express li tniż-żlu f'boqqa wahda? Għalhekk, qomt u mort nagħmel żewġ passi bil-hsieb li forsi niltaqa' ma' nies ohra interessanti. Ix-xorti għenitni għaliex ma domtx ma bdejt nisma' d-daqq ta' mandolini.

DAQQ NAPLITAN FUQ MANDOLINI. GHALL-EWWEL
MILL-BOGHOD U WARA MILL-QRIB. JIBQA' SEJJer
MATUL IX-XENA.

Ersaqt u qghadt nitghaxxaq bil-mużika helwa tan-Naplitani. Bil-qieghda, ftit imwarrbin, kien hemm raġel u mara li mid-dehra ma kenux Naplitani.

Napoleon: Marie, il-lejla ma jkunx hemm ohra isbah minnek

Toni: Dawk min huma?

Raġel: Ma gharafthiex? Il-Kontessa Walewska.

Marie: Inti mitluf wisq ghalija. Dejjem l-istess kliem tghidli.

Toni: Dak li hemm maghha żewġha?

Raġel: Le. Habib taghha minn Franza. Thallihomx jarawk li qed thares lejhom. Ma jehdux gost.

Napoleon: Il-ballu tal-lejla minghajrek ikun bla hajra. Inti żżejnu.

Marie: Mela, kif qed tghid int, il-mistadnin tiegħi sa jiġu minhabba fija.

Napoleon: Lanqas ghandek għalfejn taħsbu biss dan, għax hekk hu

Marie: Sa jkun hemm hafna nisa sbieħ. Biżżejned insemmilek lil Emma...

Napoleon: (minnufih) Meta ssemmi lil dik niftakar f'Horatio u jaqbadni d-dwejjaq.

Marie: Kemm tiflah tkun għaġġieb! Id-dwejjaq! Horatio ahjar minnek fit-tigrijiet tal-qluġh...

Napoleon: (jaqtgħalha kliemha) Mhu ahjar minni xejn. F'Aboukir bil-qerq rebahli.

Marie: Inti ahjar minnu fuq l-art, fit-tigrijiet taż-żwiemel.

Napoleon: Jiena ghadni ma nistax nifhem kif Emma ngibdet lej! Ma naralu l-ebda gost.

Marie: Mhux sewwa titkellem hekk. Jista' jkun li hemm min m'ghandux grazzja mieghek u jistaghgeb kif lili toġġobni.

Napoleon: Ta' lanqas jiena nara minn għajnejja t-tnejn.

Marie: (biex tinbxu) Imma bdejt trabbi ż-żaqq.

Napoleon: Dak għax ahna l-Franċiżi nafu nieklu; mhux bhall-Ingliżi.

Marie: Intom il-Franċiżi jidhrilkom li tafu taghmlu kollox; anki tafu l-artijiet ta' haddiehor.

Napoleon: U l-Ingliżi, fejn setghu, ma għamlux hekk uko!?

Toni: Minn tahdita ta' hlewwa, li bdiet b'hafna kliem helu għasel, għal ftit ma spiċċatx bi kliem iebes li jwaġġa' l-qalb. Imma Napoleon, ta' makakk li hu, qaleb il-kliem u mar inewwel lill-għażiża tiegħu ftit ward li nitara minghand wahda mara xina.

- Xiha:** Nista', sinjura,
L-unur ikolli
Li xortik naqra
Biex gïehi ngholli?
- Marie:** M'ghandix għalfejn. Xortija fassaltha kif ridt jien. X'sa jsir minni 'l quddiem ma jimpurtanix. Għada minie x narah; qiegħda ngħix il-lum, u **dak** li jghodd għalija.
- Xiha:** Lilek, sinjur, inħajrek bid-drawwa Naplitana? Isma' dan dan l-isturnell:
Fjur tal-langasa,
Fuq ismek għad jitkellmu l-aqwa nisa;
L-imħabba għalik joholmu fl-isbah naghsa,
Fjur tal-langasa.
- Napoleon:** Lili qiegħda thajjarni. Lest biex nisimgħek.
- Xiha:** Inti riżqek tajjeb: sewwa man-nisa, kemm fil-logħob. Għandek ambizzjonijiet kbar u għad tirnexxi iżjed milli rnexxejt s'issa. F'hajtek għandek metodu, imma mhux sistema. Tbiegħed mis-silg għax jista' jgħallik.
- Napoleon: (Bid-dahka)** Mela f'Napli jagħmel is-silg?
- Xiha:** Inti sa tibqa' tghix hajtek kollha hawnhekk?
- Napoleon:** M'għandi l-ebda hsieb nitlaq. Hawnhekk għaddej tajjeb. Inti xi tghidli?
- Xiha:** Ngħidlek li qgħadek mhux hawnhekk. Issib il-mistrieħ fi gżira żgħira.
- Napoleon: (imħasseb)** Gżira żgħira? Jaqaw, Malta?
- Xiha:** Le, mhix gżira fil-Mediterran. Isimha minie x narah ċar.
- Napoleon:** Immorru flimkien, Marie.
- Xiha:** Daqshekk nista' ngħidlek. Tinsieħ, ibża' mis-silg.

ÖEKÖIK TA' FLUS

- Toni:** Ix-xiha telqet biex issib lil xi haddieħor lil min tbigh il-ward u taqra x-xorti. Jien haffift il-pass u mort nilhaqha. Qabel ma bdejt inkellimha daret fuqi...
- Xiha:** Trid ward sabih, sinjur? Dan l-aħmar, lewn id-demm, isib'ek l-imħabba; dan l-isfar, lewn id-deheb, iwassallek ir-riżq.
- Toni:** Għalija m'hemm l-ebda sturnell?
- Xiha:** Hemm ingħid. U bla ma tghidli minn fejn int, insemmgħek sturnell fuq art twelidek.
- Toni:** Halli nisma'.

(Jissokta)